

Schetsen uit Kunstliefde

Van der Kellen en Menger in breder verband

In *De Beeldenaar* 2008-2 en 2008-4 werd aandacht besteed aan de familieverbanden van Van der Kellen en Menger. Toevallig doken deze namen ook op bij een schets met leden van Genootschap Kunstliefde die ik vond tijdens een onderzoek in Het Utrechts Archief.

Genootschap Kunstliefde, een Utrechts 'Teekengenootschap', is in 1807 opgericht. Een aantal jaar later werd de naam gewijzigd in Schilder- en Tekenkundig Genootschap Kunstliefde. Het Genootschap Kunstliefde bestaat nog steeds en is een van de oudste kunstenaarsverenigingen in Nederland. Breder dan met alleen tekenen, houdt de vereniging zich bezig met allerlei vormen van beeldende kunst.

Rond het midden van de negentiende eeuw werden in de lokalen van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen (aan de Mariaplaats te Utrecht) wekelijks een paar avonden gereserveerd voor tekenoefeningen. Deze avonden waren ook toegankelijk voor niet-leden. Een aantal stempelsnijders van 's-Rijks Munt blijkt lid te zijn geweest van Kunstliefde. De schets die ik aantrof bewijst dat de heren niet alleen lid waren omdat het bij hun status paste, maar dat ze zo nu en dan daadwerkelijk

bij elkaar kwamen om te tekenen en ideeën uit te wisselen.

Schetsen

Op een van de tekenavonden, ergens in 1859, zijn op één vel papier schetsen vervaardigd met de portretten van zesentwintig heren. De portretten zijn genummerd en op een bijgesloten vel papier staan de namen vermeld. Sommige namen zullen onbekend voorkomen, daarom is gepoogd om bij iedere persoon kort te beschrijven in welke richting zijn interesse lag. Door het weergeven van de onderlinge relaties worden de contacten die de kunstenaars onderling onderhielden iets inzichtelijker. Het blad met schetsen is ondertussen mischien wel het beste bewijs voor de bestaande contacten. In een ontspannen sfeer kwamen de heren samen om te tekenen, te praten en te netwerken. Uit de schets blijkt duidelijk dat het niet alleen familierelaties zijn waarmee we het muntpersoneel aan elkaar kunnen koppelen. De contacten die via het lidmaatschap van verschillende verenigingen ontstonden, zijn nog vrijwel niet onderzocht en mogelijk een bron voor nieuwe inzichten. Zo toont een 31 jaar vroegere schets uit 1828 (niet afgebeeld) een zaal

JAN PELSDONK

*J.P.M. Menger,
75-jarig bestaan
Schilder en
Tekenkundig
Genootschap
Kunstliefde, 1882,
brons (Collectie Teylers
Museum)*

(Het Utrechts Archief, cat. 32148)

met negentien tekenaars waaronder de 24-jarige David van der Kellen junior.¹

De bij de portretten behorende namen:²

1. Augustinus Jacobus Bernardus Wouters (1829-1904), kunstschilder.
2. J.H. Koster (?-?). Waarschijnlijk is dit de tekenaar Jacobus Henricus Koster (1833- >1879), tussen 1860 en 1879 wonend in Utrecht (Potterstraat 199, wijk C). Zijn vader, Jacobus Lourens, wordt bij de volkstelling in 1830 goudsmidsknecht genoemd, tussen 1830 en 1856 wordt hij regelmatig glanser (glanser) genoemd: mogelijk polijster of bruineerder. Moeder Anna Maria Dage wordt in het bevolkingsregister van 1860 glanster genoemd.
3. Willem Cornelis van Dijk Willemszoon (1826-1881), kunstschilder en fotograaf.
4. Theodoor Soeterik (1810-1883), kunstschilder en lithograaf. Een van zijn leermeesters, Bruno van Straaten (1786-1870) was 27 jaar directeur van Kunstliefde en heeft onder meer David van der Kellen onder zijn hoede gehad. Zijn vrouw, Petronella Johanna Moot, is dochter en zus van goud- en zilversmeden.
5. ? Dekker (?-?).
6. Johan Philip van der Kellen (1831-1906), onder meer stempelsnijder, tekenaar en etser. In 1846 werd hij leerling-stempelsnijder bij 's-Rijks Munt, onder de vleugels van zijn vader David junior (zie nummer 24). Niet lang nadat hij tweede stempelsnijder was geworden gooide hij in 1876 het roer om en werd hij directeur van het Rijksprentenkabinet.

7. Chris J. Rijnbout (?-?). Mogelijk is dit de in Utrecht werkzame beeldhouwer Joannes Rijnboutt (1800-1868), zoon van Hubertus Rijnboutt (zie nummer 15) en onderwijzer in de boetseerkunst aan de Utrechtse Stadstekenschool.³
8. Johan Frederik (Frits) Witte (1840-1902), orgelbouwer bij Bätz & Co. Hij bouwde onder andere het orgel van de Buurkerk te Utrecht (tegenwoordig de locatie van museum Van Speelklok tot Pierement).
9. Henricus Egbertus Vinke (1831-1904), kunstschilder.
10. Joannes van Liefland (1809-1861), onder meer schilder en etser. Hij schreef en verluchtigde de *Kronijk voor Utrecht's beeldende kunst en nijverheid* (Utrecht 1858). Een van zijn leermeesters was Bruno van Straaten.
11. ? Steffelaar (?-?).
12. Johannes de Haart (1793-1871), schilder en kunsthandelaar.
13. mr P. VerLoren van Themaat (?-?), gedurende 27 jaar secretaris-penningmeester van Kunstliefde.
14. I.J.H.? Gijsberti Hodenpijl (?-?). Naar ik aanneem is dit de bekende generaal-majoor inspecteur der Genie, die zijn tekenkunsten gebruikte voor het ontwerpen van onder meer de Ripperdakazerne in Haarlem.
15. Hubert T. Rijnbout (?-?), familie van nummer 7? (zie opmerking aldaar).
16. Johan Philip Menger (1818-1895), onder andere stempelsnijder, beeldhouwer en tekenaar. Louis Royer (1793-1868) was een van zijn leermeesters en hij werd door David van der Kellen junior en senior ingewijd in het vak van stempelsnijder. Zijn eerste penning is uit 1836, in 1891 verliet hij 's-Rijks Munt.
17. Cornelis Willem Hoevenaar senior (1802-1873), schilder van genrestukken en stillevens. Hij is een broer van Willem Pieter (nummer 25).
18. Staat op de namenlijst vermeld als 'ten Holt'. Het is onzeker of hier een van de zonen van Hendrik ten Holt (in 1860 werkzaam in het waarborgkantoor) is getekend: Hendrik Gerrit (geboren 1838) of Dirk Adriaan (geboren 1840).
19. D.E.L. van Ferkenberg / Fockenberg (?-?).
20. Dirk van Lokhorst (1818-1893), kunstschilder, etser en lithograaf. Hij gaf onder andere les aan de kunstschilder Ludwig Willem Reijmert (Willem) Wenckebach (1860-1937). Op zijn beurt ondersteunde Ludwig Willem zijn neef Ludwig Oswald Wenckebach (1895-1962), onder meer medailleur, kunstschilder, etser en beeldhouwer. Ludwig Oswald ontwierp onder andere de circulatiemunten onder koningin Juliana. Saillant detail: sinds 1858 werden tevens vrouwen tot de tekenavonden toegelaten, maar vrouwelijk naakt bleef uit den boze. Het idee van Anthon Gerard Alexander Ridder van Rappard (1858-1892) en Willem Wenckebach om twee avonden per week ontblote dames te tekenen, werd in 1886 door de leden getorpedeerd, waarna beide heren hun lidmaatschap beëindigden.⁴
21. Louis Gerard Constant Mollinger (1825-1860), kunst- en portretschilder.
22. Staat op de namenlijst vermeld als 'Verkerk'. Waarschijnlijk is dit de kunstschilder Cornelis Verkerk (1834-1873). In 1869 vertrok hij naar Amsterdam, zijn vader, Johan Anton, was kaarsenmaker.
23. Johannes Pieter van Wisselingh (1812-1899), kunstschilder en fotograaf.
24. David van der Kellen junior (1804-1879), stempelsnijder, etser en lithograaf. Naast zijn vader had hij

de kunstschilders Hendrik van Oort (1775-1847) en Bruno van Straaten als leermeesters. Hij werkte in de periode 1821-1874 bij 's-Rijks Munt. David was gehuwd met Henriette Frederica Menger (1808-1886), de zus van Johan Philip Menger (nummer 16).⁵ Hun zoon Johan Philip was ook op de tekenavond aanwezig en is afgebeeld bij nummer 6.

25. Willem Pieter Hoevenaar (1808-1863), onder meer kunstschilder en aquarellist. Hij is de broer van Cornelis Willem (nr 17). Willem was tekenmeester van het weeshuis van de Fundatie van Renswoude te Utrecht, waar per keer zo'n tien jongens van 14 of ouder onderwijs in de schone kunsten genoten.⁶
26. Adrianus Wilhelmus Nieuwenhuyzen (1814-1894), tekenaar en graficus. Adrianus werd in het jaar van deze tekening directeur van het Genootschap, mogelijk is de tekening om die reden vervaardigd. Hij zou 31 jaar directeur blijven. Van 1853 tot 1866 was hij adjunct-tekenonderwijzer van de Utrechtse Stads-tekenschool.⁷

De potloodschetsen zijn gemaakt door Adrianus Nieuwenhuyzen en het portret van Nieuwenhuyzen zelf is van David van der Kellen junior. Helaas is niet iedere afgebeelde persoon achterhaald, aanvullingen zijn welkom. Ik ben mij ervan bewust dat zich vlak onder de oppervlakte van deze kleine publicatie een schat aan informatie moet bevinden die meer licht werpt op hun leven en onderlinge contacten. Bovendien houdt het niet op bij de genoemde heren. Wist u bijvoorbeeld dat de numismaat jonk-

heer Cornelis Anthony Rethaan Macaré (1792-1861) in 1860 voorzitter van Kunstliefde was? En dat later, in 1940, muntmeester doctor W.J. van Heteren penningmeester zou worden? Mogelijk biedt dit artikel uitgangspunten voor de lezer om zich hierin nader te verdiepen. ■

Jan Pelsdonk is conservator van het Numismatisch Kabinet van Teylers Museum. Daarnaast werkt hij bij het Geldmuseum aan muntvondsten en de collectiebestanden en is hij keurmeester bij de Edelmetaal Waarborg Nederland. Hij is secretaris van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde en redactielid van *De Beeldenaar*.

NOTEN

1. Het Utrechts Archief, H.A. T28.1.
2. Maja Houtman ben ik bijzonder erkentelijk voor haar genealogische aanvullingen, met name bij nummers 2, 4, 18 en 22.
3. TILBORGH, 77.
4. TILBORGH, 30.
5. HOUTMAN, 165.
6. TILBORGH, 43 en 76.
7. TILBORGH, 76.

LITERATUUR

MARCEL VAN DER BEEK 'Berichten uit het Geldmuseum: Kunstzin in de families Van der Kellen en Menger' *De Beeldenaar* 32 (2008) 77-85.

L.W.A. BESIER 'De stempelsnijders van 's Rijks Munt te Utrecht in de laatste 50 jaren' *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* (1894) 5-30.

L.W.A. BESIER 'De stempelsnijders van 's Rijks Munt te Utrecht in de laatste 50 jaren' *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* (1895) 5-51.

MAJA HOUTMAN 'Van der Kellen en Schouberg, een familierelatie ontrafeld' *De Beeldenaar* 32 (2008) 163-165.

JAAP RÖELL 'Serie 200 jaar Genootschap Kunstliefde, De beeldende kunst beoefenen en kunstzin verspreiden' *Tijdschrift Oud Utrecht* (februari 2007) 18-22.

LOUIS VAN TILBORGH / ANNEMIEKE HOOGENBOOM *Tekenen Destijds, Utrechts tekenonderwijs in de 18e en 19e eeuw* (Utrecht 1982).

Website Kunstliefde: www.kunstliefde.nl.